

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

©2019 ШЕВЧЕНКО Б. О., НЕПОКУПНА Т. А.

УДК 330.341.1:005.96

JEL: O15

Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Фактори формування людського потенціалу інноваційної економіки

Мета статті полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні факторів, що впливають на формування людського потенціалу інноваційної економіки. Міждисциплінарний підхід до аналізу існуючих наукових розробок у цій області виявив недостатній рівень глибини наукового аналізу даної проблеми. У статті визначено особливості формування людського потенціалу інноваційної економіки: складність процесу, тривалість, нерівномірність, невизначеність кінцевого результату; з'ясовано, що якісні характеристики людського потенціалу залежать від інтенсивності та результативності низки соціально-економічних, культурно-ідеологічних та інших процесів упродовж усього життєвого шляху людини; виокремлено принаймні три основні групи чинників впливу на процес формування елементів людського потенціалу інноваційної економіки, а саме: психофізіологічні, професійно-кваліфікаційні та духовно-моральні складові; розкрито зміст цих факторів. Перспективами подальших досліджень має стати виокремлення та аналіз інституціональних умов інтенсифікації процесу формування людського потенціалу інноваційної економіки на якісному рівні.

Ключові слова: концепція людського потенціалу, людський потенціал інноваційної економіки, творча праця, освіта, навчання, психофізіологічні елементи, професійно-кваліфікаційні складові, духовно-моральні компоненти.

DOI:

Бібл.: 12.

Шевченко Борис Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри політекономії, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, Полтава, 36000, Україна)

E-mail: shevchenkob68@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3952-5205>

Непокупна Тетяна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри політекономії, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, Полтава, 36000, Україна)

E-mail: tnepokupnaya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-5954>

УДК 330.341.1:005.96

JEL: O15

Шевченко Б. А., Непокупная Т. А. Факторы формирования человеческого потенциала инновационной экономики

Целью статьи является определение и теоретическое обоснование факторов, влияющих на формирование человеческого потенциала инновационной экономики. Междисциплинарный подход к анализу существующих научных разработок в этой области выявил недостаточный уровень глубины научного анализа данной проблемы. В статье обозначены особенности формирования человеческого потенциала инновационной экономики: сложность процесса, продолжительность, неравномерность, неопределенность конечного результата; установлено, что качественные характеристики человеческого потенциала зависят от интенсивности и результативности ряда социально-экономических, культурно-идеологических и других процессов в течение всего жизненного пути человека; выделены, как минимум, три основных группы факторов влияния на формирование человеческого потенциала инновационной экономики: психофизиологические, профессионально-квалификационные и духовно-моральные составляющие; раскрыто содержание этих факторов. Перспективами дальнейших исследований данной проблемы должны стать определение и анализ институциональных условий интенсификации процесса формирования человеческого потенциала инновационной экономики на качественном уровне.

Ключевые слова: концепция человеческого потенциала, человеческий потенциал инновационной экономики, творческий труд, образование, обучение, психофизиологические элементы, профессионально-квалификационные составляющие, духовно-нравственные компоненты.

Библ.: 12.

Шевченко Борис Алексеевич – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры политэкономии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (ул. Остроградского, 2, Полтава, 36000, Украина)

E-mail: shevchenkob68@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3952-5205>

Непокупная Татьяна Андреевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры политэкономии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (ул. Остроградского, 2, Полтава, 36000, Украина)

E-mail: tnepokupnaya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-5954>

UDC 330.341.1:005.96

JEL: O15

Shevchenko B. O., Nepokupna T. A. The Factors in Formation of the Human Potential of an Innovative Economy

The article is aimed at defining and theoretically substantiating the factors that influence the formation of the human potential of an innovative economy. The interdisciplinary approach to the analysis of existing scientific developments in this area has identified a lack of depth in scientific analysis of the problem. The article outlines the features of the formation of the human potential of an innovative economy: complexity of the process, duration, unevenness, uncertainty of the final result; it is determined that qualitative characteristics of human potential depend on the intensity and effectiveness of a number of socio-economic, cultural and ideological as well as other processes throughout a person's life; at least three main groups of the factors influencing the formation of the human potential of an innovative economy are allocated: psychophysiological, professional-qualification and spiritual-moral components; the contents of these factors are disclosed. Prospects for further research on this problem should be the definition and analysis of the institutional conditions of intensification of the process of human development of the innovative economy at a qualitative level.

Keywords: conception of human potential, human potential of innovative economy, creative work, education, training, psychophysiological elements, professional-qualification components, spiritual-moral components.

Bibl.: 12.

Shevchenko Borys O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political Economy, Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University (2 Ostrohradskoho Str., Poltava, 36000, Ukraine)

E-mail: shevchenkob68@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3952-5205>

Nepokupna Tetiana A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political Economy, Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University (2 Ostrohradskoho Str., Poltava, 36000, Ukraine)

E-mail: tnepokupnaya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-5954>

Перед Україною гостро стоїть завдання розбудови інноваційної економіки. Тому нагальним є питання виявлення та розвитку адекватних цьому завданню рушійних сил, здатних забезпечити його вирішення. У XXI ст., за радикальної зміни алгоритмів розвитку, ними виступають творчі сили суспільства та якість життя населення. Усвідомлення необхідності людиноорієнтованої економіки в руслі інноваційної парадигми суспільного розвитку сьогодні супроводжується дискусіями про співвідношення етичних і економічних аспектів соціально-економічного розвитку.

Пошук відповідей на ці питання має спиратися на науково обґрунтовану, комплексну теоретичну базу, що враховує сучасні погляди на трансформаційні процеси в суспільстві в цілому та в економіці зокрема. Однією з найбільш перспективних у цьому плані теоретичних конструкцій, на нашу думку, є концепція людського потенціалу. Положення цієї концепції дозволяють виявити існуючі суперечності та визначити нові принципи суспільного розвитку в умовах переходу до інноваційної моделі розвитку.

Нині контекст застосування терміна «людський потенціал» переважно інструментально ув'язаний із характеристикою соціально-економічних, культурних, екологічних та інших аспектів умов життя людини, не має єдиних критеріїв визначення рівня його розвитку, а сама концепція людського потенціалу доки не виробила загальноприйнятих постулатів, що обумовлює необхідність превентивної розробки її теоретичних основ.

Виникнення концепції людського потенціалу пов'язано, перш за все, з визнанням визначальної ролі людини в суспільному відтворенні, яке відбулося завдяки розробкам у теоріях постіндустріального суспільства, економіки знань, людського капіталу, соціальної ринкової економіки та національних інноваційних систем. У наукових здобутках цих теорій закладені основи нової постіндустріальної парадигми, у рамках якої відбувається становлення концепції людського потенціалу. Серед дослідників факторів людського потенціалу інноваційної економіки, які використовують міждисциплінарний підхід до аналізу проблеми формування людського потенціалу, наведемо Е. Варгас-Барон [3], С. Соболеву [4], О. Задорожну [6], Б. Шевченка [9], А. Яковенко [9], Т. Непокупну [11], С. Степаненка [11] та багато інших.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій з досліджуваної проблеми, тема формування людського потенціалу інноваційної економіки як сукупності накопичених змістовних якостей суспільства, які можуть бути цілеспрямовано реалізовані в руслі забезпечення інноваційного розвитку економіки, ще не стала предметом комплексного економічного дослідження. Тому вважаємо за необхідне досліджувати та формулювати окремі положення концепції людського потенціалу в цілому та людського потенціалу

інноваційної економіки зокрема. Відповідно метою статті є визначення та теоретичне обґрунтування факторів, що впливають на формування людського потенціалу інноваційної економіки.

Головною метою процесу формування людського потенціалу інноваційної економіки, на наш погляд, є забезпечення достатнього рівня професійних і особистісних якостей його представників. Кількісні межі людського потенціалу інноваційної економіки розмиті, оскільки потенціал – це не цілісний і визначений у часі об'єкт, на відміну від, скажімо, ресурсу, де визначальною ознакою виступає належність людини до певної сфери діяльності як конкретного об'єкта спрямування праці. Людський потенціал інноваційної економіки включає і потенційних суб'єктів, які при зміні певних чинників можуть стати такими, що діють актуально. Таким чином, людський потенціал інноваційної економіки в статистичному плані – це невизначена множина, а не просто кількість суб'єктів, задіяних у деяких економічних сферах.

Особливість формування людського потенціалу інноваційної економіки полягає в тому, що цей процес характеризується складністю (потрібне засвоєння великої кількості інформації), тривалістю, нерівномірністю (що пов'язано з нерівномірністю розвитку як окремих галузей, так і окремих фахівців) і невизначеністю кінцевого результату (оскільки творча праця має імовірнісний характер). Процеси формування людського потенціалу інноваційної економіки містять у собі елементи становлення творчої людини, її розвитку та саморозвитку: соціалізації, навчання, професійної орієнтації, адаптації, мотивації, атестації, рекреації, споживання матеріальних і духовних благ. Важливо, що якісні характеристики людського потенціалу залежать від інтенсивності та результативності цих процесів упродовж усього життєвого шляху людини, включаючи наявність сприятливих екологічних, культурно-ідеологічних і соціально-економічних умов для її розвитку із самого раннього віку.

Як багаторівневе явище людський потенціал інноваційної економіки має складну внутрішню структуру та у зв'язку із цим його формування є надзвичайно складним процесом. Чимало його моментів не підлягає виміру наявними на сьогодні методами дослідження. Проте ми пропонуємо виокремити принаймні три основні групи чинників впливу на процес формування елементів людського потенціалу інноваційної економіки: 1) психофізіологічні складові; 2) професійно-кваліфікаційні складові; 3) духовно-моральні складові.

До психофізіологічних складових належать генетично обумовлені, а також набуті в процесі життєдіяльності здібності до творчої діяльності. Базовою особливістю наукової та винахідницької праці є її творчий характер. Процеси визрівання та синтезу

нових ідей ґрунтовані на психофізіологічних механізмах творчості. Характер творчості має у своїй основі підсвідомі процеси в мозку, в основі яких перебуває досвід і ерудиція. Проте творчість не обмежується підсвідомими процесами. На подальших її стадіях, коли вже стався перехід з несвідомого в усвідомлене, творчість перетворюється у напружену розумову діяльність [1].

Акцент на творчості робить психофізіологічну складову центральною ланкою в підготовці працівника, оскільки саме психофізіологічні якості приводять у дію професійні уміння. Чимало творчих здібностей особистості розвиваються за допомогою особливих технологій навчання, таких як синектика, психодіагностичні тренінги, метод дискусії, мозкового штурму, метод проєктів, теорії розв'язання винахідницьких завдань та ін. [2]. Крім того, у становленні творчої особистості не варто недооцінювати роль сім'ї та дошкільних установ. Відомо, що фундамент здібностей і поведінкових норм людини формуються в ранньому віці, а до трьох років людина сформована вже на сімдесят відсотків. Сучасна педагогіка виробила безліч методик раннього розвитку дітей, які здатні розкрити практично в кожній дитині геніальні здібності (М. Монтессорі, С. Френе, Р. Штейнер, Ф. Фребель, Л. С. Виготський, Н. М. Амосов, Г. Доман та ін.).

Чимало країн сьогодні приділяють суттєву увагу питанням дошкільної підготовки дітей. Наприклад, у США програми раннього навчання дітей фінансувалися вже у 50–60-ті роки ХХ ст., а в Японії в 1969 р. була створена «Асоціація раннього розвитку». Численні дослідження показали, що жодні інвестиції в освіту не дають такої віддачі, як інвестиції у виховання малюків. Підрахунки свідчать, що один долар, вкладений у дошкільне навчання, окупається, щонайменше, п'ятикратно, оскільки дозволяє в майбутньому скоротити витрати не лише на спеціальне навчання, але на боротьбу зі злочинністю [3].

Ідеї раннього розвитку дітей стають популярними і в Україні, але без науково обґрунтованої та затвердженої на державному рівні програми цей процес може спровокувати негативні явища. Занадто цілеспрямовані батьки, намагаючись, щоб там не було, зробити зі своєї дитини генія, зловживають навчанням, не розуміючи фізіологічних і психологічних особливостей дитячого організму. Тому, вважаємо, необхідним має стати прийняття державної програми «просвіти» батьків. У її межах, насамперед, за допомогою системи жіночих консультацій (як це робиться в багатьох розвинених країнах) потрібне надання навчальних матеріалів (аудіо, відео, друкарських) усім майбутнім мамам і татам, відкриття при кожній дитячій поліклініці кабінету «раннього розвитку» (чи хоч б виконання цих функцій кімнатою «здорової дитини»), де всі батьки повинні отримувати

консультації фахівця з розвитку малюків. Ці заходи могли б стати першим кроком до вироблення загальнонаціонального механізму «виращування» людського потенціалу нової якості [4, с. 101]. Оскільки в інноваційній економіці роль батьків у вихованні дітей значна й їхні зусилля дають величезну віддачу в суспільному масштабі, сьогодні деякими економістами пропонується розширювати розуміння поняття «продуктивна праця», включивши в нього «не лише працю з виробництва товарів і послуг, але і працю, що вносить вклад в економічну конкурентоспроможність і поліпшення якості життя місцевих громад, у тому числі з дошкільного і домашнього навчання дітей» [5].

Наукою доведено, що творчі здібності високого рівня не передаються у спадок. Здібності – це потенціал розвитку. А ось потенціал може передаватися з покоління в покоління, і не лише завдяки спадковості, але і завдяки умовам «сімейного» довкілля. Тому, якщо одного разу докласти значні зусилля та ресурси для створення високоякісного людського потенціалу, «збирати урожай» можна буде декільком поколінням [6, с. 86].

Враховуючи сучасні інноваційні імперативи, вирішення завдання підвищення якості та розвитку людського потенціалу повинна перебрати на себе держава. Проте сьогоднішня державна політика налаштована не на «виращування» творчих особистостей, а на відбір і підтримку «особливо обдарованих» дітей, оскільки прийнято вважати талант рідкістю. Але елітарний підхід до проблеми творчості не може відповідати цілям інноваційного розвитку. Це все одно, що переконати частину населення в його бездарності й, отже, закрити перспективи для розвитку. Безліч прикладів з освітньої практики вже довели, що ті або інші здібності є в усіх людей. Потрібно вміти їх відкрити, сформувані, розвинути, захопити діяльністю. Крім того, історія свідчить, що таланти можуть проявити себе й у післяшкільному віці. Тому на макрорівні державна політика стосовно підтримки талантів повинна розвивати кожного члена суспільства і робити так, щоб кожен прагнув розкрити свій талант [6, с. 86].

Професійно-кваліфікаційні якості мають містити компетенції, необхідні для творчої діяльності, а також певний багаж знань, навичок і умінь, що розширюють кругозір і дозволяють синтезувати нестандартні рішення. Базовим інститутом у формуванні професійно-кваліфікаційних якостей людського потенціалу інноваційної економіки виступає освіта. Нині вітчизняна система освіти переживає період кардинальних реформ, мета яких перебуває в тандемі із завданнями інноваційного розвитку країни. У цьому розумінні може бути корисним досвід Японії, де в 1962 р. була розроблена урядова концепція «формування людини» (хітодзукурі), яка була покладена в основу програми економічного та соціального роз-

витку країни. Надалі спільними зусиллями президентів найбільших японських компаній, керівників урядових установ і провідних учених була створена і прийнята програма «Розвиток людини в новому індустріальному суспільстві», в якій викладалися принципи всебічного і повсюдного заохочення творчості в процесі шкільного й університетського навчання, розвитку здібностей, необхідних для «інформаційного суспільства». Головна ідея названих програм полягає у затвердженні пріоритету всебічної освіти: інтелектуального та фізичного розвитку, морального виховання, естетичного та художнього вдосконалення [7]. Примітно, що цей принцип є відображенням концепції про гармонійний розвиток особистості, взаємодоповнюючу природу наукового та художнього способів пізнання світу [8, с. 87].

Найважливіша роль у відтворенні людського потенціалу інноваційної економіки належить системі вищої освіти. Підготовка університетами фахівців дає майбутньому працівникові початкову наукову кваліфікацію. На цьому етапі, як правило, починає проявлятися схильність до наукової роботи. Специфіка формування людського потенціалу інноваційної економіки за допомогою системи вищої освіти полягає в тому, що вона не представлена в ньому як деяка автономна сукупність спеціальних навчальних закладів, а присутня в усіх структурних елементах цього процесу. Отже, якість підготовки людського потенціалу інноваційної економіки значною мірою залежить від функціонування системи вищої освіти в цілому.

Нині всі науково обґрунтовані проекти з підготовки та відбору молоді для наукової та інноваційної діяльності базуються на принципі інтеграції науки й освіти. Слід зауважити, що науково-дослідна робота студентів у сучасних умовах повинна прищеплювати не лише дослідницькі навички, але й формувати досвід інтелектуального підприємництва. У такому разі творчий і інноваційний потенціал майбутнього ученого отримають свій розвиток не ізольовано один від одного, а в кооперації та інтеграції, як єдине ціле [9].

У сучасних умовах розвитку економіки, коли цикл «застарівання» знань обмежений 5–6 роками, стає неефективною не лише автономність освіти від науки, але і, в принципі, її «наздоганяючий» розвиток. Система освіти, що формує свідомість, і при цьому відстає від буття, вже не зможе залишатися атрибутом людського прогресу в постіндустріальному суспільстві. Тому найважливішим критерієм відповідності сучасної освіти завданню формування людського потенціалу творчої діяльності, на наш погляд, є принцип випередження. Формування нової моделі цивілізаційного розвитку під впливом чинників екологізації, глобалізації та ноосферизації сприятиме становленню нових критеріїв науковості та соціально-економічної обґрунтованості досліджень,

що містять, у тому числі, аналіз наслідків науково-технологічної діяльності. Ці завдання повинні випереджаючим чином позначатися на системі освіти, яка повинна не просто інтегруватися у поступ світової спільноти, але і має бути одним із вирішальних важелів прийдешніх цивілізаційних перетворень.

Ще одним принципом формування професійно-кваліфікаційних якостей людського потенціалу інноваційної економіки є безперервність навчання та самоосвіти, що базується на концепції освіти впродовж життя [10]. Нині принцип безперервної освіти (дошкільна, початкова, середня, вища, академічна, додаткова освіта, які людина отримує впродовж усього життя), так або так, реалізується в усіх розвинених країнах. Наприклад, основними інститутами підвищення рівня кваліфікації в науці є аспірантура та докторантура. Також реалізації цього принципу служить система конкурсів і грантів, стажування фахівців у великих науково-освітніх центрах, на виробництвах (у тому числі за кордоном), система дистанційної освіти тощо.

Важливим принципом ефективного формування професійно-кваліфікаційних якостей людського потенціалу інноваційної економіки, на нашу думку, виступає принцип доступності, що передбачає зняття всіх обмежень, не пов'язаних з творчими та інтелектуальними здібностями осіб, які бажають бути залученими в науково-освітні процеси (це, перш за все, стосується обмежень економічного та територіального характеру). Підвищення доступності освітніх ресурсів сприятиме розширенню соціально-демографічної бази людського потенціалу інноваційної економіки, нівелюючи при цьому проблему обмеженості резерву підготовки кадрів.

Духовно-моральні складові людського потенціалу інноваційної економіки є основою внутрішньої регламентації творчої діяльності. Духовно-моральні якості обумовлюють постановку, формулювання цілей і прийняття рішень, а також вибір способів досягнення цілей відповідно до системи цінностей людини. Творча активність у будь-якій сфері може мати різновекторну спрямованість: із творчими або руйнівними наслідками для економіки та суспільства. Надзвичайно висока актуальність впливу моральних установок на сьогодення та майбутнє суспільних систем на сучасному етапі розвитку людства вимагає підвищеної уваги з боку держави та суспільства до цієї проблеми. А оскільки людський потенціал інноваційної економіки є соціальним феноменом, який формується і відтворюється упродовж тривалого історичного періоду, спираючись на структуру цінностей і мотивів, зразків поведінки та установок, що склалися в суспільстві, то зміни його духовно-моральної компоненти не можуть відбуватися ізольовано від загальнонаціонального культурно-ідеологічного становища в країні.

Відсутність духовно-моральної основи економіки позбавляє людей інноваційної мотивації, викликає недовіру до влади та соціальну апатію. Досвід реформ 90-х років ХХ ст. в Україні показує, що за відсутності моральних принципів життєдіяльності населення деградує духовно-морально. Тому вкрай важливо якнайшвидше заповнити духовний простір країни «правильними» орієнтирами та сфокусувати творчу енергію людей в «потрібному» напрямі [11, с. 79]. Нині лише масовий духовний підйом усього суспільства здатний кардинально переломити ситуацію, запустити механізми побудови інноваційної соціально справедливої держави.

Для інноваційно орієнтованого суспільства характерна інша, порівняно з ринковою й адміністративно-командною економікою, система національних цінностей і цілей розвитку. Головними компонентами тут виступають актуалізація та розвиток творчих здібностей людського потенціалу країни, досягнення балансу між традиціями й інноваціями, формування та утримання міжнародних конкурентних переваг у науково-технічній сфері.

Тому сьогодні Україні потрібна єдина у своїх базових принципах культурна, соціально-економічна та науково-технічна політика, спрямована на налаштування суспільної свідомості на ініціативу і творчість, на пробудження інтересу до отримання знань та їх свідомого і доречного застосування. Глибина розуміння та прийняття масовою свідомістю того факту, що саме самореалізація стає головним мотивом діяльності, без сумніву, визначить перспективи інноваційного розвитку в нашій країні [12].

ВИСНОВКИ

Таким чином, процес формування людського потенціалу інноваційної економіки характеризується специфічністю низки визначальних факторів: психофізіологічних, професійно-кваліфікаційних, духовно-моральних. Актуальність практичного аналізу якісних складових процесу формування людського потенціалу інноваційної економіки зумовлено тим, що суперечність між якістю цих складових і динамічно зростаючими вимогами часу значно загострилася. Зміна певних інституціональних умов, а також розвиток нових форм підготовки фахівців на основі принципів інтеграції, випередження, безперервності та доступності, на нашу думку, повинно сприяти інтенсифікації процесу формування людського потенціалу інноваційної економіки на високому якісному рівні, що потребує подальших досліджень та обґрунтувань. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Сорокин Б. Ф.** Философия и психология творчества : науч.-метод. пособие. Часть 2. М. : Институт научной информации по общественным наукам РАН, 2001. 114 с.

2. **Кузьменчук І.** Технології розвитку творчої особистості. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-29690041>

3. **Варгас-Барон Э.** Планирование политики в области развития детей раннего возраста: практическое руководство. ЮНИСЕФ, 2006. 133 с.

4. **Соболева С.** Освіта як стратегічний ресурс інноваційного розвитку українського суспільства. *Міжнародна торгівля: право, економіка, фінанси*. 2012. № 3. С. 100–106.

5. Національна доповідь Уряду України «Цілі сталого розвитку: Україна 2016–2030». URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

6. **Задорожна О. Г.** Сучасне господарство: постнеокласична методологія як основа розгортання антикризових трансформацій : монографія. Харків : Точка, 2018. 356 с.

7. **Киященко Н.** Современные концепции эстетического воспитания (теория и практика). М. : ИФ РАН, 1998. 302 с.

8. **Фейнберг Е.** Две культуры. Интуиция и логика в искусстве и науке. М. : Век-2, 2014. 288 с.

9. Інтеграція науки і вищої освіти як фактор становлення економіки знань : кол. монографія / за заг. ред. Л. І. Яковенко. Полтава : Скайтек, 2014. 176 с.

10. **Dave R. N.** Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. Hamburg, 1976. 344 p.

11. **Непокупна Т., Степаненко С.** Сучасні економічні трансформації: криза ціннісний орієнтацій // *Матеріали ІХ Міжнародowej naukowo-praktycznej konferencji "Nauka: teoria i praktyka – 2013"*. Vol. 3. *Ekonomiczne nauki. Przemysł : Nauka i studia*, 2013. 104 s.

12. **Кучин С.** Шляхи реформування економічних відносин в соціально-культурній сфері України. *Інноваційна економіка*. 2012. № 8. С. 129–133.

REFERENCES

Dave, R. N. *Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects*. Hamburg, 1976.

Feynberg, E. *Dve kultury. Intuitsiya i logika v iskusstve i nauke* [Two cultures. Intuition and logic in art and science]. Moscow: Vek-2, 2014.

Intehratsiia nauky i vyshchoi osvity yak faktor stanovlennia ekonomiky znan [Integration of science and higher education as a factor of knowledge economy formation]. Poltava: Skaitek, 2014.

Kiyashchenko, N. *Sovremennyye kontseptsii esteticheskogo vospitaniya (teoriya i praktika)* [Modern concepts of aesthetic education (theory and practice)]. Moscow: IF RAN, 1998.

Kuchyn, S. "Shliakhy reformuvannya ekonomichnykh vidnosyn v sotsialno-kulturnii sferi Ukrainy" [Ways of reforming economic relations in the socio-cultural sphere of Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 8 (2012): 129-133.

Kuzmenchuk, I. "Tekhnolohii rozvytku tvorchoi osobystosti" [Technologies of creative personality development]. <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-29690041>

"Natsionalna dopovid Uriadu Ukrainy «Tsili staloho rozvytku: Ukraina 2016-2030»" [Government of Ukraine National Report on Sustainable Development Goals: Ukraine 2016-2030]. <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

Nepokupna, T., and Stepanenko, S. "Suchasni ekonomichni transformatsii: kryza tsinnisnyi orientatsii" [Modern economic transformations: the crisis of value orientations]. *Materialy IX Midzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Nauka: teoria i praktyka – 2013"*. Vol. 3. *Ekonomiczne nauki. Przemysl: Nauka i studia*, 2013.

Soboliev, S. "Osvita yak stratehichnyi resurs innovatsi- noho rozvytku ukrainskoho suspilstva" [Education as a strate- gic resource for innovative development of Ukrainian society]. *Mizhnarodna torhivlia: pravo, ekonomika, finansy*, no. 3 (2012): 100-106.

Sorokin, B. F. *Filosofiya i psikhologiya tvorchestva* [Phi- losophy and psychology of creativity], part 2. Moscow: Insti- tut nauchnoy informatsii po obshchestvennym naukam RAN, 2001.

Vargas-Baron, E. *Planirovaniye politiki v oblasti razvitiya detey rannego vozrasta: prakticheskoye rukovodstvo* [Early Childhood Development Policy Planning: A Practical Guide]. YuNISEF, 2006.

Zadorozhna, O. H. *Suchasne hospodarstvo: postneokla- sychna metodolohiia yak osnova rozhortannia antykryzovykh transformatsii* [Modern Economy: Post-Neoclassical Method- ology as a Basis for Deploying Anti-Crisis Transformations]. Kharkiv: Tochka, 2018.

УДК 338.24; 332.14
JEL: O30

КОНЦЕПЦИЯ ИННОВАЦИОННЫХ СИСТЕМ: ЗАРОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

©2019 МОСКОВКИН В. М., СИЗЬУНГО М., ЖУРАВКА А. В.

УДК 338.24; 332.14
JEL: O30

Московкин В. М., Сизьунго М., Журавка А. В. Концепция инновационных систем: зарождение и развитие

Изучена эволюция национальных и региональных инновационных систем с момента их зарождения. Показано, что концепция национальных инновационных систем (НИС) была первоначально разработана в Японии, в 50-е годы прошлого века. Японский опыт был впервые изложен в конце 1980-х годов Кристофером Фрименом, после чего концепция НИС стала активно развиваться в англосаксонских странах, а потом и во всем мире. Данная концепция, наряду с разработанными в этих же годах понятиями региональных инновационных сетей и региональной инновационной инфра- структуры, привела в 1990-х годах к разработке концепции региональной инновационной системы (РИС). В дальнейшем возникли понятия ур- банизированных и сельских инновационных систем. Все это позволило авторам статьи разработать схему вложенных друг в друга инновацион- ных систем разного уровня и масштаба, в основе которых на самом нижнем уровне лежат взаимодействующие производственные и сервисные инновационные кластеры. Эта схема дает понимание того, как должна преодолеваться сильная фрагментация инновационных территорий.

Ключевые слова: национальная инновационная система, региональная инновационная система, урбанизированная инновационная система, сель- ская инновационная система, производственные инновационные кластеры, сервисные инновационные кластеры.

DOI:

Рис.: 2. Библ.: 28.

Московкин Владимир Михайлович – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры мировой экономики, Институт экономики и управления Белгородского государственного национального исследовательского университета (ул. Победы, 85, корп. 10, 2 этаж, Белгород, 308015, Россия)

E-mail: moskovkin@bsu.edu.ru

Сизьунго Муненге – кандидат экономических наук, научный стажёр кафедры экономики и моделирования производственных процессов, Инсти- тут экономики и управления Белгородского государственного национального исследовательского университета (ул. Победы, 85, корпус 10, 2 этаж, Белгород, 308015, Россия)

E-mail: sizoongomunengem@gmail.com

Журавка Андрей Викторович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической кибернетики и информационных техно- логий, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры (ул. Сумская, 40, Харьков, 61000, Украина)

E-mail: andy_zhuravka@ukr.net

УДК 338.24; 332.14
JEL: O30

UDC 338.24; 332.14
JEL: O30

Московкин В. М., Сизьунго М., Журавка А. В. Концепция инновационных систем: зарождения та розвиток

Вивчено еволюцію національних і регіональних інноваційних систем з моменту їх зародження. Показано, що концепція національних іннова- ційних систем (НИС) була спочатку розроблена в Японії, у 50-х роках ми- нулого століття. Японський досвід був уперше викладений наприкінці 1980-х років Кристофером Фрименом, після чого концепція НИС почала активно розвиватися в англосаксонських країнах, а потім і в усьому світі. Дана концепція, поряд з розробленими в цих самих роках понят- тями регіональних інноваційних мереж і регіональної інноваційної інф- раструктури, привела в 1990-х роках до розробки концепції регіональ- ної інноваційної системи (РИС). Надалі виникли поняття урбанізованих і сільських інноваційних систем. Усе це дозволило авторам статті роз- робити схему вкладених друг у друга інноваційних систем різного рівня й масштабу, в основі яких на найнижчому рівні лежать взаємодіючі ви- робничі й сервісні інноваційні кластери. Ця схема дає розуміння того, як повинна долатися сильна фрагментація інноваційних територій.

Ключові слова: національна інноваційна система, регіональна інно- ваційна система, урбанізована інноваційна система, сільська іннова- ційна система, виробничі інноваційні кластери, сервісні інноваційні кластери.

Moskovkin V. M., Sizoongo M., Zhuravka A. V. The Conception of Innovation Systems: Their Emergence and Development

The evolution of national and regional innovation systems since their emer- gence is researched. It is shown that the conception of national systems of inno- vation (NSI) was originally developed in Japan in the 1950s. The Japanese experi- ence was first presented in the late 1980s by Christopher Freeman, whereafter the conception of NSI began to develop rapidly in Anglo-Saxon countries, and then all around the world. This conception, together with the concepts of re- gional innovation networks and regional innovation infrastructure developed in the same year, led to development of the conception of a regional innovation system (RIS) in the 1990s. Further on, the conceptions of urbanized and rural innovation systems emerged. All this allowed the authors of the article develop- ing a scheme of innovation systems of different levels and scales embedded in each other, based on at the lowest level, which constitute the interactive pro- duction and service innovation clusters. This scheme provides an understanding of how the strong fragmentation of innovation territories should be overcome.

Keywords: national innovation system, regional innovation system, urban- ized innovation system, rural innovation system, industrial innovation clus- ters, service innovation clusters.